

Föreningen Gamla Carlsrona

Medlemsblad

Kaulskroniten

Till minne av Erik Langemark

av Sten A. Petersson

Erik Langemark, vilkens utställning hösten 1945 tillsammans med Tore Nobling, blev anledningen till att Sven-Ojvind Swahn grundade Föreningen Gamla Carlsrona är död!

Jag nåddes av budet att vännen Erik gått bort 29/6, då brodern Paul Langemark, ringde mig och vill här kort delge våra läsare i förskringringen detta sorgebud, då Erik har varit något av en galjonsfigur för vår förening. Jag har, som den som nu suttit längst i styrelsen, haft förmånen, att här verka tillsammans med Erik, i nästan ett kvarts sekel. Erik Langemark betydde mycket för det intresse jag har för min hembygd. Som min teckningslärare på 50-talet i Karlskrona Högre Allmänna läroverk var det han, som observerade mitt intresse för Karlskrona, och som med sitt otroliga kunnande, uppmuntrade mig, och fick mig att se min älskade stad, både ur historiskt perspektiv, och med en konstnärs ögon, det intresse, som så småningom fick mig att engagera mig i föreningen Gamla Carlsrona.

Erik Langemark var som konstnär oerhört duktig, en impressionist av världsklass, men till sin personlighet bar han en förfinad blygsamhet som gjorde att han aldrig ville framstå som den store stadens son han i verkligheten var. Erik var under sitt liv oerhört produktiv och hade stapelvis med sina akvareller liggande, han var mycket självkritisk, och ville ogärna skiljas från dem. Jag tror jag tillhör de få som varit privilegierade att få se dessa hemma hos honom. Jag har många minnen av vännen Erik men skall bara återge ett här. Det var året 1980 då Karlskrona firade 300-årsjubileum och stadens stora konstnär uppmärksammades i press och TV för den utställning på Thielska Galleriet i Stockholm han motvilligt gått med på. Givetvis ville han här visa något av det bästa ur sin produktion, men också tavlor som låg honom varmt om hjärtat.

Utställningen blev en sensation, och allt såldes omedelbart. Min minnesbild är från en sen kväll då Erik Langemark kommit hem efter detta och då vi tillsammans satt på en av bänkarna vid Karl XI statyn på Stortorget, efter en av de sporadiskt förekommande stadsvandringar, han och jag brukade göra, för att diskutera stadens byggnation. Erik var nedstämd och nästan grät över att behöva lämna ifrån sig tavlorna. Den smärre förmögenhet de inbringade struntade han totalt i. Med detta vill jag ge en bild över den personlighet och starka känsla som rymdes inom honom.

Nu är Du borta Erik, men den konst Du skapat kan inte döden tysta och för oss "Kaulskroniter" betyder de bilder där Du återskapat staden vi älskar, med en oefterhärmlig skicklighet, att Du för alltid lever kvar i våra minnen och i våra hjärtan.

Tack för det arv Du skapat för oss, all den kunskap om vår hembygd och dess försvunna miljöer, som tack vare Dig kommer att finnas kvar!

Min farfar hette Alfred Håkanson

av Åsa Håkanson

Det var han som grundade den affär som idag heter Håkansons Färg. Han öppnade sin första butik i Karlskrona år 1892, dvs för 105 år sedan.

Jag har funderat mycket kring hur det kom sig att farfar öppnade butik. Men på samma sätt som krig är Sveriges konungars historia och befolkningens eländes historia är butiker och butiksutveckling en beskrivning av hur folks vardag såg ut, hur man levde, vad man kunde unna sig, vad man kunde drömma om inom ramen för vardagens ekonomi. Farfar trodde på bättre tider.

Sverige var under andra hälften av 1800-talet inne i en oerhörd utveckling. Vi som lever idag, och som har levat vårt vuxna liv under andra hälften av 1900-talet, kan nog tycka att utvecklingen förändrat våra liv och våra förutsättningar på ett dramatiskt sätt. Inte minst ekonomiskt har vi alla – de dåliga tiderna till trots just nu – fått det ekonomiskt så bra att det i var och varannan stadsdel står de väldigaste köp-palats, större än kungens slott, och fyllda av varor långt från livets nödtröft och upprätthållande.

På artonhundratalet var det för flertalet helt andra förhållanden som gällde. I första hand detta att få mat för dagen till familjen och tak över huvudet. För dem som flyttade in till städerna var det bristen på kontanta pengar att betala mat och hyra med som var den stora allt överskuggande uppgiften. För dem som bodde kvar på landet, kvar i bondesamhället, gällde det att få så mycket ur de magra jordarna att familjen fick att äta hela vintern, husen kunde underhållas nödtröftigt, att få tillräckligt mycket att sälja på torget att det blev några kontanta penningar att betala till doktorn, till skomakaren eller till smeden.

I städerna var nöden stor för de flesta – på landsbygden var nöden stor för det mesta och vissa år olidlig, missväxtens år, som var många under andra hälften av 1800-talet.

Det var under denna tid som den stora amerikadrömmen växte fram. Drömmen om det land där gatorna enligt en känd slagdänga (f ö skriven av Hans Christian Andersen) var av guld. Från mitten av artonhundratalet flyttade över en miljon svenskar till Amerika, från svälten, slitet, ofriheten i Sverige. Tänk att det var inte längre sedan än att min farfar var med om detta. Det var på hans tid vilda västern blev vilda västern – han var faktiskt 10 år gammal när general Custer dog i slaget vid Little Bighorn och han var en medelålders man när Bonny och Clyde drog Amerika runt.

Det var väl mellan att resa till Amerika eller "öppna eget" som hans val

Farfar som ungt bodbiträde. På baksidan av bilden står angivet: "Plåten förvaras för efterbeställning". Kameran var fortfarande förbehållen yrkesfotografer och därför stod på varje foto vem som tagit bilden så att flera kopior kunde beställas.

stod. På 1880-talet lämnade 375 000 människor Sverige men farfar stannade hemma – och jag tror, men om detta kan jag inget veta, att en av orsakerna till detta hette Ida Augusta.

Men för att börja från början.

Farfar föddes 1866, ett av fem barn till mjölnaren Håkan Petersson och dennes hustru Hedvig. Det var tre bröder och två systrar. Bröderna kallade sig alla Håkanson i efternamn: Gustaf, den äldste som tog över Kassabro kvarn, Johan som blev torpare och så min farfar Carl Alfred. De båda systrarna behöll däremot sin fars efternamn: Göthilda som hushållade för sin äldste bror på Kassabro kvarn, och Hilda Petersson som blev småskollärarinna och har lärt många, många barn i trakterna runt Rödeby att läsa och skriva.

Farfar lärde sig också att läsa och skriva – för han hade turen att vara född efter det att folkskoleförordningen trätt ikraft. Och i en församling där man faktiskt ordnade skolundervisning också. Obligatoriska folkskolan togs som riksdagsbeslut 1841 men vid den tiden farfar började skolan, 30 år senare, var det ändå så att nästan hälften av barnen fick undervisning i omkringflyttande "skolor", dvs lärarna fanns i socknen vissa perioder av året.

I farfars avgångsbetyg från Rödeby folkskola står att han gått sex terminer i skolan. Han var då 15 år gammal men jag vet att han endast gått tre terminer i skolan. Farfar var ungefär 70 år när jag föddes men han berättade

självt för mig om att hela hans skolgång bestod av tre terminer sammanlagt – några månader per år.

Hans slutföring är daterat i juni 1881. På hösten samma år lämnade han barndomsbostaden och flyttade in till Karlskrona. En liten kvarn kunde omöjligt försörja mer än en familj – och på den tiden var det självklart att äldste sonen skulle ta över.

Farfar har själv skrivit följande – publicerat i Svenska Dagbladet någon gång i slutet av 1940-talet och bevarat som ett gulnat klipp i mitt kuvert med minnen av farfar:

”Onsdagen den 7 december 1881 antogs jag som bodpojke i en dåvarande diversehandel i vilken jag stannade i 5 år. Arbetstiden var i regel från kl 6 på morgonen till kl. 21.30–22.00 på kvällen utom lördagar då det stängdes kl. 23.00. Efter stängningen var det städning och påfyllning av fotogenlampor mm. Julhandeln började redan en vecka före jul och på julafton stängdes ej förrän klockan 24.00. Till kunderna utdelades julklappar vilkas storlek berodde på hur mycket de köpt under året, och det var mycket besvärligt att utdela dessa julklappar så rättvist som möjligt. Eldstäder fanns inte i affärslokalen, så det hände vid stark kyla, att bläcket var fruset i bläckkaret.

År 1887 gjorde jag platsombyte, och arbetstiden blev då något drägligare. Den 1 januari 1889 infördes metersystemet, det var mycket svårt för kunderna att sätta sig in i dessa nymodigheter.

År 1892 öppnade jag egen rörelse i speceri- och konservbranschen, som sedan utökades med tapeter och kemikalier, och nu bedrivs rörelsen i moderna och tidsenliga lokaler. Jag deltar fortfarande dagligen i affären så långt mina krafter räcker.”

1892 öppnade jag egen rörelse, skrev farfar.

Det var säkert ett vågspel. Från år 1864 hade visserligen varit och en rätt att öppna butik – näringsfrihetsförordningen hade avskaffat både burskap, gesälleri och annat som hindrade vanliga fattiga att söka sin lycka som egna företagare. Anställning av något slag var vad som dittills bjudit försörjning åt de flesta. Från 1864 fram till 1890 hade ett stort antal butiker öppnats i Karlskrona – och nästan lika många tvingats slå igen. Visserligen ökade stan i storlek (amerikafebern till trots ökade Sveriges befolkning mycket kraftigt) och hade under åren 1865–1890 vuxit med nästan 25 %, från drygt 16 000 till drygt 20 000 invånare. Men alltför många försökte sig på att öppna eget för att kundkretsen skulle räcka. På 1880-talet anmäldes årligen 65 nya butiker i stan – och det ledde självklart till många konkurser.

Men – var man bodbiträde på den tiden, då kunde man inte tänka på giftermål. Därtill var betalningen alltför usel. Jag har inte några uppgifter

om hur mycket farfar tjänade som bodbiträde – men handelsanställda, från vilket tidevarv det än gäller, har alltid tillhört de lågt avlönade. Stans enda vaktmästare tjänade på den här tiden drygt 150 riksdaler om året. En dagsverkare fick 1 krona per dagsverke och en vanlig lön för en industriarbetare var 1.50 om dagen – vilket motsvarade en årslön på 450 kronor. Så ett bodbiträde kunde inte försörja en familj, den saken är klar.

För dyrt var det att leva. 1886 t ex såg utgifterna för en arbetarefamilj med fyra barn i Skåne ut så här:

Hyra	75 kr
En famn ved	16 kr
8 tunnor Stenkol	16 kr
En arbetskostym åt mannen	31 kr
Kläder åt fru	25 kr
Kläder för fyra barn	80 kr
<hr/> Summa	243 kr

Utgifterna i Karlskrona var säkert inte lägre och i summan ovan finns inte mat medräknad.

Matkostnaden för en fånge uppgick vid den här tiden till 25 öre per dag och för en patient på ett sjukhus 25–45 öre per dag, 25 öre om dagen – det blir 91 kr och 25 öre på ett helt år för en fånge, som förmodligen inte fick vare sig god eller hälsosam eller omväxlande mat. För att ge ytterligare några siffror om den tidens ekonomi: en industriarbetare fick på den här tiden arbeta 2 timmar för att kunna köpa en enda liter mjölk eller 2 ägg.

Under dessa bistra förhållanden träffade bodbiträdet Carl Alfred Håkanson för första gången fröken Ida Augusta Smedberg från Guldsmedsgränd. Kanske träffades de i Wämö där man då som nu anordnade dans sommartid. Farfar var enligt fleras utsago en god dansör, särskilt skicklig var han på att dansa vals. Kanske sågs de i Hoglands park där man precis som under min ungdom i Karlskrona på 1940–1950-talet gav konserter och där det fanns fina uteserveringar. Eller kanske sågs de rentav i den affär där farfar arbetade?

Hur som helst – julen 1889 fick Ida Augusta i julklapp en sk födelsedagsbok av farfar. I den finns en vacker rimmad vers för varje dag och ägarinnan skulle se till att alla bekanta och släktingar skrev sitt namn och sitt födelseår på rätt datum.

På lövmarknaden 1893 ringförlovade de sig på riktigt och därtill fick Ida Augusta ett litet stelt silverarmband på vilket det hängde en tvåkrona i silver. På myntets ena sida har gravören tagit bort myntets graveringar och istället skrivit: "Alfred" och smyckat med bladverk.

Det troligaste är att farfar samtidigt fick en klockkedja av Ida Augusta

med en graverad tvåkrona. Tyvärr finns inte den kedjan kvar – men såvitt jag förstår så var detta vanliga fästemannsgåvor.

Det dröjde ända till 1895 innan de gifte sig. Först måste farfar naturligtvis bevisa att han faktiskt kunde försörja hustru och barn. Att den affär han öppnade 1892 kunde ge bärgning inte bara ett eller två år utan för resten av livet.

Karlskrona var på den tiden (omkring 1890) en förhållandevis stor stad – rikets sjätte i storlek. De flesta bodde på Trossö, Björkholmen och Pantarholmen. Stans stora affärsgata var då som nu Ronnebygatan men i övrigt fanns i stort bara två riktiga affärsgator – om man med affärsgata menar en gata där alla husen i bottenvåningen har en butik. Det var Borgmästaregatan upp till Ristorgbacken och så var det Hantverkaregatan fram till Arklimästargatan. I övrigt fanns det en eller annan butik som sålde livsmedel men dessa var utspridda med många hus mellan sig. I hamnarna fanns naturligtvis också affärer, i första hand avpassade för de många fartyg som på den tiden seglade på Karlskrona – både långt från andra sidan världen och från Hasslö och Aspö.

1891–92 uppfördes ett nytt stenhus på Hantverkaregatan 11, i hörnet vid Arklimästargatan. I bottenvåningen byggdes inte mindre än tre affärslokaler: den på hörnet (den som numera är Thulins Blommor) hyrde farfar av husets ägare. Lokalen var precis lika stor som blomsterhandeln är idag och hade precis samma skyltfönster. Vägg i vägg öppnade Ida Hägers tobaksaffär och bredvid öppnades en fotofirma.

Trots att vem som helst fick öppna butik så var bestämmelserna mycket stränga när det gällde vilken sorts varor som fick saluhållas i de olika lokalerna. Särskilt gällde det naturligtvis livsmedelsbutikerna.

Man har svårt att idag förstå hur en vanlig husmor – husfar gjorde inget sådant – ens hann med att handla hem livsmedel. Det måste ju ske nästan dagligen eftersom hushållen i de flesta fall inte hade ens källare att tillgå för förvaring av mat. Som bäst fanns ett riktigt skafferi med en ventil ut mot norr. Där kunde mjölk klara sig mer än ett dygn!

Men en husmor med ett vanligt hushåll hade att införskaffa råvarorna i följande butiker:

- Kött i köttaffärer
- Bröd i bagerier eller brödbutiker
- Mjölk och grädde i mjölkaffärerna.
- Ägg köpte man på torget där man också åtminstone sommar och höst köpte grönsaker, äpplen och rotfrukter.
- Potatis och rotfrukter försåldes annars i särskilda källarlika lokaler.
- Fisk köptes direkt från fiskebåtarna, senare vid stånd på Fiskbron och under någon tid också i Saluhallen.

Uppförandet av Hantverkaregatan 11. Förmodligen är bilden tagen vid taklagsfesten – flaggan är i topp och en granrisgirland på taknocken som markerar att byggmästaren bjudit byggarna på fest!

– Smör och ost och ägg kunde man köpa i ostaffären.
– Torra specerier, såpa och vissa andra kemikalier samt den livsnödvändiga fotogenen köpte man i speceributiken.

Dricka, oftast svag- eller öl, fick man hemskickat från bryggerierna. Vanligt dricksvatten fick man hämta på särskilda ställen.

Det var en affär för torra specerier farfar öppnade. I lokalen alldeles innanför dörren fanns en liten disk där man kunde plocka fram, slå in eller visa varor. Det fanns ytterligare en liten disk som oftast användes för att ta betalt av kunderna.

Betalningen från kunderna var knappast i kontanta pengar – de allra flesta hade en egen "bok" i vilken handlanden skrev upp vad kunden köpte tillfälle för tillfälle under en månad, ibland per vecka. När löningen kom gick husmor med pengar till alla butiker där hon handlade och betalade vad hon var skyldig för den senaste perioden.

Vad fanns det då i en sådan butik som farfar öppnade? Jag vet inte – det var långt innan jag var född. Men jag har haft ett långt och roligt och innehållsrikt samtal med Annie Bladvall, 87 år ung, bosatt på Hästö. Hon

Här har huset kommit ett stycke längre – snart färdigt och farfar är den mörklädde mannen i mitten med tjusarmustasch och vegamössa.

och hennes man drev en liten speceriaffär i hörnet Arklimästargatan/Prinsgatan och minns från sin ungdom farfars första affär. Annie var också under lång period mycket god vän i familjen Håkanson.

I farfars affär såldes sånt som vanligt folk behövde – och som de hade råd att köpa, en del varje vecka, annat då och då.

De torra specerierna, som det kallades, bestod av risgryn, makaroner, torra gula och bruna ärter. Det var mjöl av vete, råg, graham och rågsikt. Och så potatismjöl. Allt kom i säckar till butiken men hällades över i stora lådor eller andra täckta kärl, som fanns i butiken. Till kunderna vägdes sedan för hand upp den mängd som de ville ha – det var inte fråga om några färdigförpackade varor där alla måste köpa lika stora påsar! Med mjölet var det särskilt arbete – för att undgå att mjölet förstördes i sina stora lådor skulle det två gånger i veckan vändas, som det hette – dvs med en stor skopa förflyttades mjölmängderna runt så att luft kom ner och torkade ut ev fukt – och eventuella skadeinsekter vantrivdes med det ljus som därvid träffade dem.

Andra torra varor i butiken var socker. Av det fanns flera sorter: strö-,

Annie Bladvall och mor två mycket goda och glada väninnor.

pärl- och puder-socker och de sorterna står sig ju än idag! Och så toppsocker som användes i bl a kaffe. Sockertopparna fanns i flera olika storlekar och man kunde köpa en del av en sockertopp. I hemmen fanns speciella sockertänger, som liknade en hovtång. Med den bröt var och en av en så stor bit man ville ha.

Torkad frukt fanns och användes på den tiden som vitaminberikare – någon importerad frukt fanns inte och när äpplena var slut på hösten så var det slut med färskvarorna också. Då det blev torkade katrinplommon eller sviskon som omväxlades med torkad blandad frukt eller ringäpplen, av vilka kokades kompott till efterrätter. De torkade plommona var dyrare om de var stora! Så med dem var det som med räkor nuförtiden! De förvarades synligt i speciella lådor och täcktes med cellofanpapper – då syntes de frestande för kunderna – men torkade inte ut och blev heller inte dammiga när man öste upp mjöl i närheten!

Kaffe, te och kakao fanns också – men dyrt! Kaffet såldes till att börja med som hela bönor vilka maldes i hemmet med en särskild liten handdriven kaffekvarn. Man malde varje gång bara exakt vad som gick åt till ett kok.

Farfar beställde en egen rostning för sitt kaffe som var mycket berömd:

Alfred Håkansons bästa blandning fick kunderna dessutom i en alldeles särskilt fin kvalitet papperspåse! Det fanns ju inte plast – och det var viktigt att aromen bevarades! Den dyraste sorten köpte man bara som bjudkaffe – för dagligt bruk höll man sig med enklare sorter!

Kex av olika slag fanns också till salu – liksom praliner. Men praliner det fick de allra flesta smaka bara till jul, om ens då!

I en sådan här butik fanns också vad kunderna behövde av kemisktek-niska varor, för tvätt och disk och – inte minst – upplysning. Elektriciteten hade ännu inte kommit så det var i bästa fall fotogenlampor som gällde. Fotogen var dyrt. Varje kund hade en liten kanna, oftast i blank aluminium som upptill smalnade av, ungefär som en flaska idag och försedd med ett skruvlock. Upptill fanns ett handtag, gjort som en böjd båge, för att man lättare skulle kunna bära den och sätta ifrån sig den. Därtill fanns det en kort pip, ofta också den med lock för att inga dyrbara droppar skulle förspillas och för att stänga inne fotogenlukten.

Affären förvarade fotogenen i en stor tunna på vilken det fanns en handpump. Först pumpades fotogenen upp i ett graderat glasrör, uppepå tunnan – därefter öppnades en kran och glasrörets fotogen tömdes över i kundens kanna.

Till rengöring hemma användes såpa, soda, lut och skurpulver. Det var den gröna såpan som användes för rengöring. Den fanns i en stor trätunna och östes upp på en sorts papper, liknande smörpapper, med hjälp av en spatel. Varorna vägdes inför kunderna ute i butiken och hade farfar ett dåligt ögonmått så fick han gå tillbaka med överskottet eller hämta påfyllning. Ögonmättet lärde man sig fort – det kändes i ryggen och fötterna varje extra steg som fick tas under de långa arbetsdagarna.

Likadant var det med den gula såpan som användes till klädstvätt. Oftast tvättades dock kläderna i s k lut – en för sin tid farlig vara att handskas med. Det blev många och otäcka brännmärken på händerna när man handskades ovarsamt med lutflaskorna. Luten tillverkades f ö i Karlskrona på Grönlunds lutfabrik, som låg på Amiralitetsgatan i hörnet vid Klockstapeln. Längre fram ersattes den besvärliga luten av färdiga tvättmedel och säg Vita Tvättbjörn till en gammal husmor och hon kan rabbla i sömnen: Tvättar medan du sover. För det var en mycket berömd reklamslogan, kanske den allra, allra första i Sverige.

Luten användes till en sak till: lutfisken. Färsksvaror fick inte säljas i den här butiken men lutad fisk och torr fisk gick bra. Den torra fisken bestod antingen av långa eller sej. De torra fiskbitarna las i en blandning av lut och vatten, fick ligga några dagar och avvattnades sedan genom att vattnet i de stora fiskkaren byttes. Exakt när farfar började luta fisken själv vet jag inte –

Omkring 1920 – jag kan se det på min far som nu börjat sin bana som köpman. Tredje personen på bilden, längst till höger, är det dåvarande bodbiträdet Allan Wallin – en på sitt vis legendarisk person, som omtalats i flera artiklar av Kaulskroniten.

men ända långt in på 1950-talet skötte min far lutningen själv – mera om detta senare.

Andra småsaker som hushållen behövde fanns också, t ex sytråd och -nålar, lampglas till fotogenlamporna, brevkort och kuvert.

Redan från starten anställdes ett biträde, eller kanske kombinerat bodbiträde/springschas. En sådan som anställdes på tidigt 1900-tal hette Allan Wallin, fabbro Wallin som vi ungar sa. En synnerligen vänlig fabbro, som ofta stack till oss ungar en bit torkat äpple eller en sockerbit när farfar vände ryggen till. Jag minns detta för denna märkliga person stannade hela sitt arbetsliv hos farfar och därefter hos far!

Kunderna bar ofta hem sina varor i egna kassar eller kärl. Mjöl och gryn och sånt fick man i särskilda papperspåsar som fanns som 10-kilos, 5-, 3-, 2-, och 1-kilos samt 1/2 kilos. Det var mycket viktigt långt fram i tiden att ta rätt sorts påse, påsarna kostade stora pengar i inköp och mera ju större de var! Mindre än ett halvt kilos vikt stoppades i strutar som rullades vid disken. Under bänkskivan fanns papperet – vanligt vitt omslagspapper i tre olika bredder. Farfar var en överdängare att beräkna precis hur mycket papper som skulle gå åt för att rulla en lagom stor strut. Den fick inte vara så löst rullad att man inte kunde nypa ihop upp till för att stänga struten – och inte så

hårt rullad att struten blev för lång i förhållande till bredden – då rullade struten upp sig av sig själv. Strutarna rullades fortfarande in på 1950-talet och fabbro Wallin och farfar brukade, när det var tomt på kunder, öva mig i denna svåra konst. Någon bra strutrullare hann jag aldrig bli på de jullov och sommarlov som jag hjälpte till i butiken på 1940- och 1950-talen.

Specerierna för två personer brukade vid sekelskiftet gå på omkring 2.50 i veckan. Av dyrare varor, som kaffe eller socker köpte man 1 hekto åt gången. Av mjöl och gryn ett eller två kilo åt gången.

Det fanns något som hette grosshandlare förr i tiden. Det var ofta litet större rörelser med nederlag, som det hette, i olika städer. En del varor kördes ut till butiken på bestämda dagar. Men om en vara tog slut i butiken skickades budpojken eller bodbiträdet direkt till grosshandlaren eller nederlaget med en handkärra och drog varorna hem till butiken på det sättet. Grosshandlaren skickade högtidliga räkningar till butiksägaren som hade ett antal dagar att betala för sig. Gick det utför med butiken fick affärsinnehavaren vackert betala kontant vid varje enskild leverans.

Men för farfar gick det bra. En orsak kan ha varit att butiken inte utvidgades – den sköttes av farfar och ett biträde i en jämn lunk – det var inte fråga om några klipp eller äventyrligheter när farfar var med, inte. Och inga extravaganta utgifter. 1895 ansåg såväl farfar som Ida Augusta och hennes föräldrar att förtjänsten från företaget var god nog och det rustades till bröllop. Den unga familjen flyttade in i en av lägenheterna i huset Hantverkaregatan 11 – det var vanligt att affärsinnehavare bodde i den fastighet de hade sin affär. En sedvänja från den inte alls avlägsna tid då husen bara hade en påbyggd lägenhet, en följd av de stora brandriskerna med trähus, som gjort sig påmind gång efter annan i Karlskrona stad.

Ida Augusta deltog inte alls i affärsverksamheten. Barnen kom i jämn takt och i den lilla födelsedagsboken antecknar Ida Augusta med darrande blyertsskrift allteftersom:

16 mars: Carl Arthur Herbert, 1896 kl 4.10

21 april: Dagmar Elisabeth, 1897 kl 11.40

18 februari: Margareta Wiola, 1901 kl 04.15 em.

25 juni: Erik Gustaf 1902 kl 4.50 em

13 okt: Sven Alfred 1904 (med darrande stil och utan klockslag – var det en ovanligt svår förlossning?)

26 nov: Ernst Olov 1907

Och farfar präntar med sin spetsiga stålpenna, doppad i svart bläck, samma namn och årtal i familjebibeln.

Början av seklet var hårda tider, inte minst i Karlskrona när försvarsutgifterna skars ned. I hela landet förekom upplopp och hungerkravaller. Så

Sven i högtidsdräkt omkring 1907.

ock i Karlskrona. Många butiker plundrades under dessa oroliga år. Men aldrig farfars. En gång var det nära, har far berättat långt efteråt. Då stod en ganska stor hop hungriga människor utanför den stängda butiken. Farfar gick ut på trappan och talade med dem. Vad han sa vet jag inte – men någon plundring blev det inte av. Far menade, när han berättade episoden, att det berodde på att farfar aldrig var hård mot dem som inte kunde betala sin räkningar i tid utan gav anstånd. Att han ofta lät de riktigt fattiga få åtminstone mjöl och torkade bönor även om han visste att han aldrig skulle få betalt. Om det är sant vet jag inte.

Redan runt sekelskiftet började köpmännen i Karlskrona fundera på att sluta sig samman i en förening men det gick trögt. Allmänna opinionen var emot – det ansågs både i tidningarna och bland allmänheten att en sådan förening syftade till att höja priserna. Grossisterna fruktade för sin del att köpmännen, eller minuthandlarna som det hette, skulle tvinga till sig lägre inköpspriser och många köpmän med större butiker fruktade att andra köpmän i samverkan skulle minska de större butikernas rörelsefrihet.

Så det dröjde ända till 1907 innan Karlskrona Minuthandlareförening bildades, med 40 butiksägare som medlemmar.

Farfar var med – han ingick i dess första styrelse. Föreningens allra första uppgifter blev att ta itu med de alldeles för långa öppethållandetiderna, som ju slet hårt i första hand på de små butikernas innehavare och deras få

Farfar och det dåvarande bodbiträdet, förmodligen omkring år 1900. Den vackra lampan ovanför butiksingången föreställer en druvklase – och reklamskyltarna på vardera sidan dörren gäller "drufviner" som finns i lager!

anställda. Alla måste, i konkurrensens intresse, öppna ungefär samtidigt på morgonen, dvs klockan 06.00 eller kl 07.00. Och alla kände sig tvingade att ha öppet till 21.00 eller 22.00 alla vardagar, dit också lördagen räknades. I större butiker kunde kanske några anställda komma litet senare, andra sluta litet tidigare. För de små butikerna var det långa öppethållandet ett gissel. Ett år med den nya föreningen räckte för att komma fram till en gemensam ståndpunkt: stänga sommartid klockan 19.00. Tre år senare var man klar med att stänga butikerna klockan 19.00 året runt. Vilken lättnad!

1908 beslöt man också att systemet med jul- och nyårspresenter till kunderna skulle upphöra. Först 1910 började föreningen arbeta med gemensamma prislistor. Socker, fotogen och margarin var de varor som först fick samma pris i alla butiker och 1912 antogs en gemensam prislista för så gott som alla specerivaror.

Farfar var en trogen föreningsmänniska och när Minuthandlarföreningen skulle välja ny ordförande 1914 var farfar tydligen en självklar kandidat. Han stannade på ordförandeposten ända till 1932. Hans första tid präglades helt av första världskrigets alla varuransoneringar, prisregleringar och personalbrist när kronan kallade till tjänst.

Under denna tid utvecklades ett ordentligt samarbete mellan de statliga

och kommunala myndigheterna och Minuthandlarföreningen. Det var nödvändigt. Många varor fanns ej att uppbringa, ransoneringsystemet fungerade dåligt. De flesta kunder fick finna sig i att köa utanför så gott som varenda butik för att få nödvändiga varor. Sverige hade inga som helst rutiner att klara sånt här – och många hederliga medborgare var tvungna att delta i både smuggel-arbete och annat. Potatissmuggling från öarna till stan var vanligt i de många småbåtar, som i vanliga fall hade sina fasta förtöjningar inne vid stans kajer. Och många resor på cyklar, försedda med stora cykelväskor, företogs mellan släktingar i stan och på landet.

Butiksägarna skulle varje månad till länsstyrelsen lämna in kuponger uppklistrade på kartor för att redovisa vad man köpt och sålt föregående månad och få möjlighet att få ut nya varor. Byråkratin fick inga charmpoäng precis och en historia berättar om hur Karlskrona vid ett tillfälle var utan socker i fyra hela dagar på grund av byråkratin: Sockerkupongerna skulle redovisas den 1 varje månad men en viss månad inträffade denna dag på en söndag. Den 2 var likaledes helgdag och kuverten med kupongerna poststämplades inte förrän den 2. Detta fann den ansvarige länsstyrelsetjänstemannen vara anledning nog att vägra köpmännen sockertilldelning. Farfar måste därför skriva till folkhushållningskommissionen och begära ändring på detta beslut. Men svaret dröjde och i fyra dagar var Karlskrona helt utan socker. Till slut kom ett telegrafiskt besked, som tillrättalade saken.

Det gick bra för farfars lilla butik också fortsättningsvis och barnen började växa på sig. Äldsta sonen studerade i Lund och blev så småningom professor – sak samma med äldsta dottern, Margareta. Näst äldste sonen dog vid späad ålder men sonen därnäst, Sven Alfred, som blev min far, visade ingen håg för studier. Han började visserligen på läroverket men därifrån blev han utkuggad redan i tredje klassen. Han var envetet rödhårig – något som han inte var eller är ensam om i denna släkt! Vi hade till och med en de rödhårigas förening i slakten. Hans håg stod mest till scouting. Han var en ivrig och duktig scout och ledde en längre period Karlskrona Scoutkår. Men på det kan man inte leva så när skolan var slut arbetade han i farfars butik. Såvitt jag förstår så arbetade de mycket bra tillsammans – farfar lugn och med självklar pondus, far ivrig och hetlevrad och med god kärsla för det yrke han valt, köpmannens. Han var dock mindre road av specierna – det var kemikalierna, som låg honom närmast. Så kemikaliesortimentet växte och växte – men butiken hade sina givna gränser, så det blev trångt!

Andra hälften av 1920-talet blev svåra år. Av flera skäl. Farfar gick i borgen för en god vän och förlorade så mycket pengar på detta affären

Alfred Håkanson med familj 1926 inför hans 60-årsdag.

försattes i konkurs. Sonen Sven Alfred övertog butiken och slet hårt för att kunna betala de gamla skulderna från konkursen. Inte ett öre skulle någon förlora – sådan var affärsmoralen på den tiden, alltså något helt annorlunda än idag.

I familjen inträffade den tragedin att Ida Augusta dog 1929. För farfar – och naturligtvis resten av familjen också – var det ett hårt slag. Ida Augusta hade varit en person som med varsam hand höll samman stridiga viljor, såg till att allt fungerade i hemmet, att barnen fick utbildning, att maten stod på bordet. Hon hade sett till att familjen deltog i den tidens sällskapsliv och hon var en allmänt respekterad och omtyckt person i Karlskrona.

Under Ida Augustas sjukdom fick sonen Sven Alfred ta på sig ett större ansvar – och det var han redo till och villig till också av ett annat skäl: han hade träffat Märta Linnea Johansson, boende mittemot på Hantverkaregatan. En litet knubbig, vacker, gladlynt flicka. De förlovade sig strax innan Ida Augusta gick bort. Men det dröjde ett par år innan de gifte sig. Märta Linnea skulle göra färdig sin hushållsskola – en utbildning som hon skulle ha god glädje av resten av livet, med tanke på så många middagsgäster som hon under femtio år skulle härbärgera.

De gifte sig i november 1931 och flyttade in i lägenheten Hantverkaregatan

11, som far och son bott ensamma i sedan Ida Augustas bortgång – alla övriga syskon hade flugit ur boet och bosatt sig på annan ort. Så det fanns plats, både hjärterum och stjärterum. Farfar kom mycket väl överens med sin nyaste svärdotter och var säkert glad över att någon tog ansvaret för hushållsbestyren. Den tidens män var inte så kunniga på detta område även om farfar kunde koka välling och kaffe så var förmodligen hushållet inte särskilt omväxlande! Men Märta var en baddare på att laga mat... och hennes glada lynne betydde säkert mycket för honom som just mist sin egen livskamrat.

Jag tror också att det var vid den här tiden farfar började kallas "gamle Håkanson" i motsats till min far som kallades "unge Håkanson" när man talade om dem. Den som tog sig en pratstund vid Ristorgsbacken med farfar skickade en hälsning hem till "unge Håkanson". Mötte far någon bekant i parken skickades hälsningen till "gamle Håkanson". I familjen kallades dock farfar alltid för Affe och far för Sven, i allvarligare sammanhang Sven Alfred. Utom av oss barn förstås, vi sa inte du eller förnamn till far, mor och farfar. Detta trots att far och mor alltid tilltalat sina föräldrar med förnamn och du.

I och med att ägandeskapet efter konkursen flyttades över från far till son måste, så vitt jag förstår, också själva beslutsfattandet vad gällde butiken i någon mån glida med. Jag hörde aldrig far och farfar gråla om eller ha högljudda diskussioner om utvecklingen i affären – diskussioner om allt annat försiggick med både stora ord och hög röst men i någon sorts grundläggande samförstånd vid middagsbordet – den enda tid på dagen då hela familjen obönhörligt och ovillkorligen alltid träffades.

30-talets början präglades av depression, Krüger-krasch och arbetslöshet. Men dåliga tider har som goda sina slut. 1936 blev en milstolpe i företagets historia. Då köpte fru Märta, vars älskade far, f byggmästaren Karl Johan Johansson gått bort, fastigheten mitt emot butiken. Hantverkaregatan 10 var bebyggd med ett gammalt två-vånings trähus som sträckte sig över två tomter, fastigheterna nr 21 och 22 i kvarteret Wachtmeister. Fastigheternas taxeringsvärden uppgick till 27 000 kr – köpeskillingen var 34.500 kr. Handpenningen var 1.000 kr, i fastigheten fanns en in-teckning på 16.222 kr som köparen övertog och 17 278 betalades vid tillträdesdagen.

Köpet genomfördes för att möta den nya tiden med dess goda ekonomiska förutsättningar. 1937 stod nya huset Hantverkaregatan 10 klart. Med hela bottenvåningen avsatt för butiker: en speceriaffär för farfar, en färgaffär för far, en barnklädesbutik för systemn Dagmar samt ett litet urmakeri. Läkarmottagning en trappa upp och i övrigt hyreslägenheter, två på vardera av de ytterligare tre planen.

I översta planet inreddes en femrumslägenhet för familjen Håkanson. Fa-

Kryddsill
 500 gr. vanligt salt
 500 • stösocker eller gust
 10 " färssocker
 10 " laurblad
 10 " malen ingefära
 10 " hel kryddpeppar
 20 " hel svartpeppar
 10 " hela krusöngelbäror
 10 " kumml
 10 " sandels
 2 kg sill kokas väl med
 källningspappa, som
 här användas men är ej
 nödvändigt. Sillen varnas
 med salt och socker-
 blandningen och de
 grovtoffa kryddorna
 i en kruka med tygd övers.
 Krukan får stå kallare om
 2-3 veckor.
 Sillen är hållen till påsk.

På 1980-talet lät Blekinge Museum trycka upp detta vykort. På baksidan står: "Alfred Håkanssons kryddsill.

miljen hade vuxit med tre barn. Farfar flyttade med och skulle ha sitt rum – och hembiträdet sitt. Det var i allt ett tiptopp modernt hus där alla funkisens ideer genomfördes. Tvättstuga på vinden, kylskåp och gasspis i varje kök, badrum i varje lägenhet, och källare till varje hushåll under gatunivå. I de större lägenheterna – trerummarna – fanns dessutom separat toalett i anslutning till hallen. Och så många och stora fönster för ljus och luft! Jojo, det var moderna tider. Inte ens idag har alla hushåll i Karlskrona sådana moderniteter!

Jag utgår ifrån att dessa lägenheter var dyra att hyra – så har det alltid varit med nya lägenheter. Men – nu hade alltfler familjer bättre råd, allt färre var arbetslösa. Ja, vanligt folk började få en eller annan krona över när mat och hyra var betald. Det kom att präglade också butikerna.

Med ingång från själva hörnan låg den nya speceriaffären. Väl synlig via de stora skyltfönstren stod affärens stolthet, kaffekvarnen med två stora trattar upptill – man kunde välja hur finmalet man ville ha sitt kaffe. Själva kaffet förvarades i lådor under kvarnen och i utrymmet däremellan förvarades de vackra kaffepåsarna.

Längs ena långväggen var en fast inredning med lådor – däri förvarades alla de torra specerierna som vägdes upp för hand med hjälp av glittrande

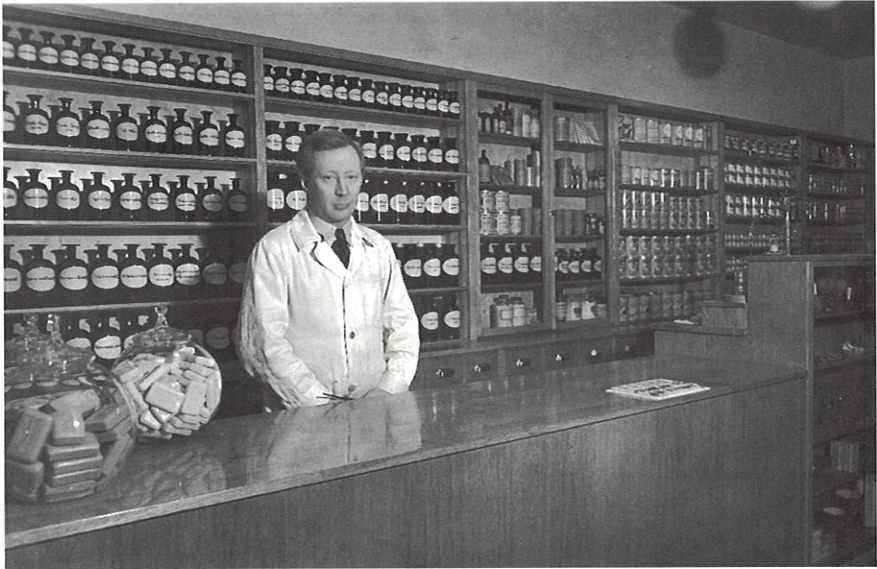
skopor. Det var tre rader med olika stora lådor, de största nedtill för bitsocker och mjöl o d, i de små översta fanns kryddor och annat som inköptes i små mängder. Ovanför lådorna fanns smala hyllor för kexkartonger, teburkar o d.

Framför denna långvägg byggdes en fristående disk i olika sektioner. Närmast fönstret i stora glascontainers fanns den torkade frukten att beskåda. Intill den en disk vid vilken kunden stod på utsidan, personalen på insidan och på disken ställdes de många påsarna som på kundens begäran fylldes med olika varor. Denna disk avslutades med en nerfällbar lucka – när den fälldes besparades personalen att gå runt hela disklängan för att komma åt den färska frukten som låg i sina lådor längs andra långväggen.

På andra sidan denna lucka fanns butikens andra stolthet. Kassaapparaten. En National med själva räkneverket i ögonhöjd och två lådor under. Fortfarande räknade man för hand fram den summa varje kund skulle betala för sina varor och slog bara in slutsumman på kassaapparaten. Spakar fördes upp och ner – en för 100-tal, en spak för 10-tal, en för 1-tal kronor. En annan spak för tioalet ören, ytterligare en för entals ören. Så tryckte man på en ganska stor knapp längst till höger och drog runt en vev på kortsidan. Då hördes ett väldigt pling och ut for den översta lådan med en smäll. Där la man kundernas kontanta pengar, där fanns växelkassan, där fanns dagens samlade kassa.

Om kunden inte betalade kontant utan hade sin egen bok, så drog man i samma spakar för summan men därefter en röd knapp till vänster och sedan stora knappen till höger och så vevade man. Då for den nedersta lådan ut med plinget. Där förvarades kundernas kontoböcker med namnet på första sidan. Där fördes för hand in dagens summa och där lades också dagens kvitto. Kunden hade en egen bok också – och där fördes också för hand in dagens summa. När kunden i slutet av veckan eller slutet av månaden betalade sin räkning skrev fabbro Wallin eller farfar ett stort betalt under den sista posten som ingick i månadens räkning och stämplade därefter högtidligt över betalanteckningen med en särskild stämpel samt satte sin signatur. Kunden fick i handen månadens alla kassakvitton och kunde jämföra hemma med sin egen bok. Så nog var det nymodigheter, detta med kvitton och stämplor och hela ståhejet!

På kortsidan, längst in i butiken fanns också något alldeles nytt: en stor täckt glasdisk med flera glasplattor. Innanför där stod i rad vid rad prydliga glasskålar karameller och chocklad. Så stort utrymme för denna vara, som ditintills betraktats som ren lyx! Det gällde alltså en två meter lång disk med åtminstone fyra hyllor! Där fick man stå och peka ut precis vad man ville ha – en sorts lösgodis fast man inte fick plocka själv. Att man satsade

En mycket ung och mycket stolt Sven Håkanson i den nya affären som invigdes 1937. Det är väldoftande tvålar som ligger i de stora glasbehållarna t v på disken.

på detta tyder klart på att många kunder köpte betydligt mera än förr av denna delikatess!

Innanför butiksutrymmet fanns ett litet smalt och trångt utrymme. Där fanns telefonen och en ungefär 20 cm bred hylla. Den användes för att skriva på – ta emot telefonbeställningar från kunderna, som springschasen, senare budbilen, körde hem till kunden. Den användes också vid beställning av varor från grossisterna, som fortfarande i första hand hade sina nederlag i Karlskrona.

Telefonen var inte på något sätt allemans egendom. Fortfarande vid denna tid gick det så till att den uppringande först vevade runt en vev på sidan av telefonapparaten. Då svarade en telefonist, placerad i televerkets lokaler vid Ronnebygatan. För henne talade man om till vilket nummer man önskade bli kopplad. I Karlskrona fanns vid den här tiden 2-siffriga och 3-siffriga nummer. Det var inte alltid man sa vilket nummer man skulle till. Jag vet att jag ringde och sa: Kan jag få bli kopplad till moster Anna – och visst visste telefonisterna utmärkt väl vem min moster Anna var och att hon fanns på 158. Och kunderna som ringde till Håkansons behövde inte säga 347, utan sa helt enkelt Håkansons speceri.

I telefonutrymmet trängdes också såpfaten, lutflaskorna, fetsille-tunnan och längst in fanns ungefär 1/2 kvadratmeter avsatt till tvättrum och toa-

lett. Sammanlagt var väl butiksytan i storleksordningen 40–50 kvadratmeter. Så liten – eller stor var den tidens mest moderna speceributik!

Farfar förestod speceributiken, far färgaffären. På bilden på sid 21 tagen vid invigningen ser man de många vackra glasburkarna till vänster innanför ingångsdörren, belägen på Hantverkaregatan – och en mycket ung och stolt Sven Alfred. Burkarna var brunfärgade med täta tunga glaslock och etikett på framsidan som talade om vad de innehöll. Det var många spännande saker. Där förvarades kemisk-tekniska varor i fling- eller pulverform som borsyra, formalin eller lavendel. Där fanns färgstoff i riven form med namn som guldockra, azurblå och cinnober. Där fanns flugfångare i paket och medel att döda myror. Ja där fanns ett kemisk-tekniskt sortiment som man idag har svårt att föreställa sig på detta sätt. Pulvret togs upp ur burkarna med hornsked – och såldes i mycket små mängder. På disken en bit in i butiken fanns alltid en sk apotekarvåg med lösa vikter, där man vägde upp och la antingen i strutar eller små påsar.

Mitt emot denna vägg fanns det begynnande välståndets symboler – motsvarigheten till speceributikens stora chokladdisk. Här fanns presenter i form av färdigpackade vackra kartonger för två tvålar och en flaska eau de cologne 4711. Där fanns kartonger med en flaska parfym och en flaska eau de cologne i samma doftnyans och identiskt lika flaskor, fast olika stora förstås. Kanske en halv matsked parfym och 1 deciliter eau de cologne. Läppstift och puder såldes antingen enstaka eller sampackade i de elegantaste kartonger. Där fanns också vackrare bijouterier – kraftsbijouterierna såldes på Bazaren på Ronnebygatan, där Epa så småningom etablerade sig. Äkta smycken såldes av juvelerarna – men sortimentet däremellan, de vackra presenterna fanns i färgbutikens flärdavdelning.

Intill denna hushållens särskilda avdelning fanns ett ställ med vaxduk – också detta en sorts tecken på välstånd. Till att börja med fanns verkligen enbart vaxduk, men i olika färger, röd vit rosa. Senare kom galon och plast att ersätta vaxduken. De såldes metervis och affärsbiträdet fick ta den tunga rullen från stället, bära fram till långa disken och där med en mätsticka mäta ut den önskade längden. Nåde den som klippte snett eller klippte till för knappt. Och lycklig den kund som fick sista biten på en rulle, för då fick man stuvbiten på köpet! Att kunna byta ut sin vaxduk på köksbordet betraktades av husmödrarna med samma förtjusning som när dagens hushåll byter hela möblemanget. Då tycktes det som om hela köket kändes nytt och fräscht när den gamla repiga ofta fläckiga, ibland trasiga och fransade vaxduken kunde bytas ut. Och det var inte billigt – en ny vaxduk kostade lika mycket eller mer än en hel veckas speceriräkning! Ofta byttes samtidigt hyllremсор – något som på den tiden garnerade alla köksskåp.

Så här förevisades tapeter förr i tiden. Bilden från slutet av 1930-talet.

Längst in i butiken fanns en tapetavdelning. Gör-det-självrörelsen var inte påtänkt. På den tiden fick hyresgästerna med jämna mellanrum omtapeterat. Med jämna mellanrum avses så där vart 15:e år, så det var betydelsefullt när det skedde. Värden ombesörjde reparationerna och gjorde upp med målarmästarna om vad som skulle göras. Fastighetsägaren meddelade färgbutiken både vilken firma som skulle utföra reparationen och vilken prisklass tapeter som gällde.

Med tapeterna var det nämligen så här: det fanns i olika kvaliteter och med olika mönster. Alla tapeter som ingick i en viss prisklass fanns sammanbundna till stora pärmar. När kunden kom in i butiken så talade hon om i vilken fastighet hon bodde – och då fick kunden veta ur vilka pärmar hon fick välja tapet. Den som så önskade kunde få betala en mellanskillnad om man ville ha en dyrare tapet.

I butiken fanns alltid en eller två som var särskilt ansvariga för det här med tapeterna. Denne person – det var alltid en karl, han skulle ju prata med målarna och tapetserarna och till det dög bara karlar! – hängde upp dessa stora tunga kartor på ett särskilt ställ och så fick kunden titta på

tapetprov efter tapetprov. Det kunde gå både 8 och 10 visningar på uppåt en timme varje gång innan kunden slutligen bestämde sig – till förtret naturligtvis för den som tvingades plocka fram tapetkartorna. Jag vet att det hände att far, som var den som till slut fick ta dessa kunder, utfärdade uttimatium om att bara en enda gång till tänkte han visa tapeter, sedan fick kunden lov att bestämma sig – annars skulle far tala med fastighetsägaren ... och det var ett hot som tog, för hela lägenhetsreparationen kunde ju skjutas upp i många år...

I färgaffären var målarmästarna de dominerande kunderna. I källarvåningens största utrymme stod stora fat med linolja, stora tunnor med vit och annan brytningsfärg i pulverform, där stod kaustiksoda i plåttunnor och limpulver i stora träfat. Det var målarmästarna som bar upp butikens omsättning. De stod också i ett särskilt förhållande till butikensägaren. Detta var nämligen växelryttarnas tid.

Byggandet och fastighetsunderhållet skedde ryckvis – ibland mycket, ibland litet, ibland inte alls. Målarmästarna hamnade därför ofta i skuld. Till att börja med hade de skulder till sin leverantör, dvs färgbutiken, men oftast gällde det att betala de anställda, att få pengar till löner. Då var det tvunget att gå till banken för att få låna. De lån som stod till buds var växellån. Lånet löd på en bestämd summa, dessa lån och skulle omsättas en gång i månaden. Då betalades oftast ränta och en liten amortering. Ibland fanns inte pengar nog – då fick målarmästaren gå till banken och be och böna att få anstånd med detta – och då skrevs lånesumman upp.

För att få växellån måste det finnas minst en som gick i borgen, som tog på sig skulden om låntagaren inte kunde betala. Denne borgenär skulle skriva på själva växelpapperet för lånet som fanns kvar efter den aktuella månadens betalning, dvs nästa månads skuld.

Självklart blev det färghandlaren som oftast fick åta sig borgenärskapet. Under och efter kriget var skulderna sådana – långt in på 1950-talet faktiskt – att far hade en särskild bok där han skrev upp vilka målarmästare det var som hade växlar, när de skulle omsättas och vilka belopp det gällde.

På det sättet höll far kontroll på sina borgensåtaganden, och på vilka som verkligen skötte sig. Eller inte skötte sig. Varje morgon satte sig far eller den som skötte färgaffärens kontor och ringde runt och påminde om växlarna ... det var ett sätt att inte i onödan dra på sig höga straffavgifter och högre räntor om det värsta skulle inträffa...

En annan kategori som dominerade i färgaffären var resandena. Jag undrar ibland om dagens unga vet vad en handelsresande är när Arthur Millers berömda pjäs En handelsresandes död står på teaterrepertoaren.

På den här tiden var de vanliga. Visserligen såldes många varor på

nederlag – men de större grossistfirmorna i färg- och parfymbranschen sände flera gånger varje år sina representanter och säljare till butiksinnehavarna. Också tillverkarna, industrin, höll sig med egna handelsresanden. De demonstrerade nya varor, med dem diskuterades priser, leveranser, leveranstider och mycket mycket mera. Dessa handelsresanden hade ofta provision men det mest utmärkande för dem var att de befann sig på resande fot flera hundra dagar per år. De reste länge med tåg, släpande sina stora väskor. De flesta var ungarlar – för vem kan gifta sig om man ska vara hemifrån nästan hela året? Deras mathållning bestod oftast av de trista kuponglösa måltider som restauranter – för mjölkbarerna hade inte uppbarat sig ännu – kunde erbjuda. Deras kvällar var långa timmar på hotellrummet där enda underhållningen bestod av en bibel i nattduksbordets lilla låda.

Min mor brukade förbarma sig över dem. De fick äta middag hos oss vid vårt stora matbord, där också färgaffärens förste man åt, farfar, hembiträdet, de tre barnen och ofta ytterligare någon, t ex en målarmästare, en bonde som levererat något till speceriaffären, en bekant till något av barnen. Vi var sällan under tio personer vid matbordet... De riktigt välkända "handelsryttarna" blev ofta goda vänner som ibland fick delta i familjelivet, om det så bara bestod av att vi samlades och hörde radion för kvällen. Klockan 19.00 var det nyheter från TT – en signal att affärerna var stängda och kvällen började. Sommartid kunde de följa med ut till sommarbostaden på Verkö. Men oftast bjöd de ut far på middag. Stadshotellet. Också för hotell och restauranter var dessa handelsresanden nödvändiga för verksamheten.

Ytterligare en kategori kunder intog en särställning: konstnärerna, både de som försökte försörja sig som målände bildkonstnärer och de som lidelsefullt på sin fritid använde staffli eller akvarellblock.

Ingen av kategorierna hade pengar tillräckligt, inte ens de mest erkända konstnärer hade det fett på den här tiden – heller.

Men det var mycket de alla behövde: färgerna som såldes i små tuber att blandas ihop på paletten. Eller ett helt skrin med akvarellfärger i små koppar. Penslar av skilda kvaliteter – där en mårdhårspensel ansågs vara oerhört fin och måste vårdas med omsorg. Det var dukar och ramar och skissblock och stafflier och till amatörerna hela skrin fulla med penslar och färger. Mycket dyrbara saker. Ofta hade de inte pengar, många handlade på kredit.

Genom de många åren med konstnärsmaterial utvecklades personliga kontakter mellan mor och far och Karlskronas mer eller mindre välkända konstnärer. Många bad att få lämna en tavla som betalning. Många gjorde

Far.

också beställningsarbeten. Jag minns att till min mors 40-årsdag gjorde den senare välkände Anders Bruno Liljefors en statyett av oss tre barn i vit lera. Det var långa och tråkiga sittningar. Den sedan länge högt uppskattade Ivar Gustafsson målade min lillasyster på verandan på Skönstavik, där familjen hyrde sommarnöje de första åren på 1940-talet. Han ville måla henne naken men hon sa absolut nej. Inte naken inför främmande karlar – hon var vid det laget 5–6 år gammal. Så hon hade en liten blåvit soldräkt på sig under alla sittningarna. När Ivar Gustafsson lagt de sista penseldragen och sa att nu var det färdigt upphov min lillasyster munnen och ropade: Men nu, fabbro Ivar, får du måla mig naken! Nils Hugo Jonsson stod i farfars rum och målade utsikten nerför Fiskbrobacken en kall och bister vinter. Det finns en akvarell från Verkö ut över sundet till Hästö. Men en konstnär sa nej; Erik Langemark. Han sålde inga tavlor, varken med Karls-kronamotiv eller annat. Far och mor var goda vänner med honom – men det hjälpte inte. Tills far inför mors 60-årsdag lyckades övertyga honom om att det enda mor önskade sig var en "hästatavla" och det fick han köpa, som en ren vänskapsgest! Och mor var verkligen oerhört förtjust i den tavlan!

Kriget, det andra världskriget, präglade naturligtvis affärsverksamheten i både speceridelen och färgdelen.

För färgaffärens del i två avseenden:

– i första hand på grund av bristen på varor och de ojämna leveranserna.

Speciellt linoljan, som var basen för allt måleri, kom med ojämna mellanrum, var oerhört dyr och en försenad leverans kunde betyda att en olycklig målarmästare tvingades lägga ner verksamheten, när han inte fick in kontanter för att omsätta sina växlar.

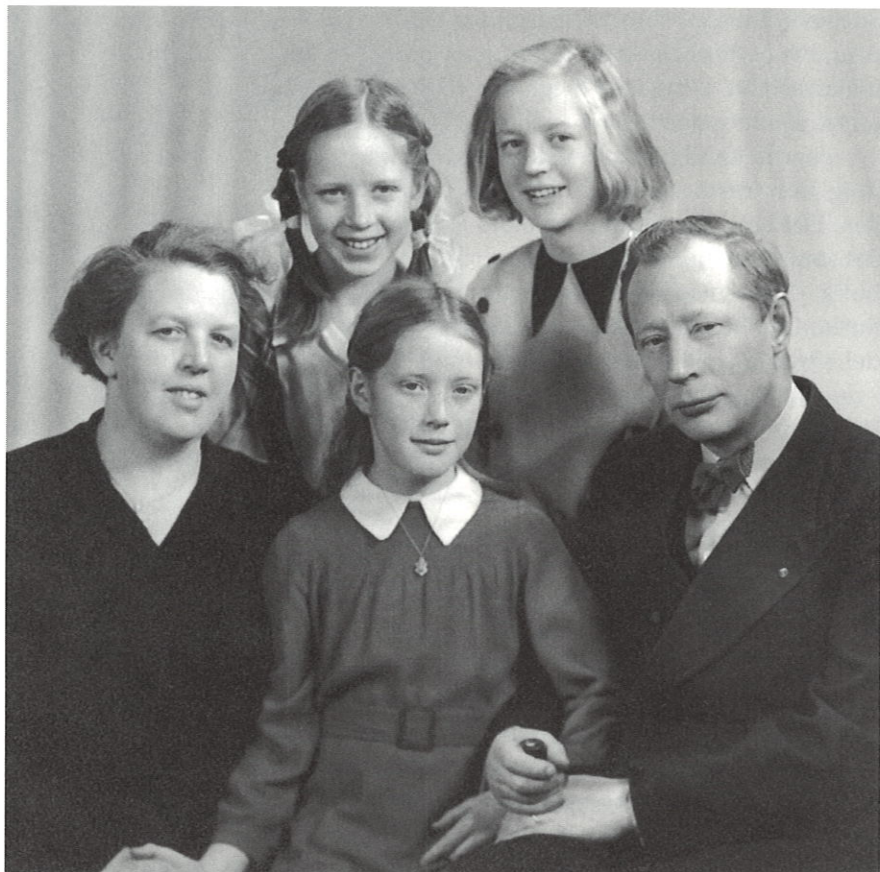
– i andra hand på att Karlskrona stad under denna tid gjorde en jättesatsning, den första samlade utbyggnaden av ett helt nytt område: Galgamarken. Det betydde många och stora leveranser. Därtill den första filialen till det som så småningom skulle bli en hel butikskedja. Det var en mycket liten butik – men med ett annat sortiment än i stora färgbutiken. Det var helt inriktat på hushållsinköp: hårklämmor och tvålar, disktrasor och tvättmedel, skokräm och små pyttburkar med blank lackfärg. Alla som flyttade in i de nya lägenheterna behövde köpa nya vaxdukar, nytt duschförhänge, hålla sina nya golv rena med polish – allt det där hade far klart för sig när han bestämde sig för att börja utvidga. Tapeter och målarfärg till lägenheterna behövdes ju inte där ute – det skulle dröja många år innan dessa lägenheter behövde repareras.

På specerisidan var det kupongerna, som var krigseländet. Nästan alla varor var på kupong. Varje hushåll hämtade sina ransoneringskort på länsstyrelsen. Av framsidan framgick hur stor mängd varor varje kupong gällde för. Kaffe kunde man köpa i så liten mängd som 1,25 hekto – det motsvarade en åttondels kupong. Den skulle klippas av, ungefär 2 mm bred och en centimeter hög. Den avklippta biten stoppades noggrant ner i en papplåda. Såpan köptes i 1/4 kilo med lika små kuponger men socker, mjöl, och gryn såldes i större kvantiteter och de kupongerna var ungefär 1x1 cm.

En gång i veckan samlades familjen – vi ungar fick vara med tidigt – runt stora matbordet. I mitten hölls kupongerna ut. Så tilldelades var och en en brun pappersplatta med en klisterframsida. Den skulle blötas en bit i taget med hjälp av en liten gummikudde och på varje karta klistrades en sorts kupong – kaffe på en karta, socker på en annan. Osv. De där eländiga klisterplattorna kan inte kallas annat än eländiga. Tog man för mycket vatten på gummikudden föll kupongerna av innan klistret torkat. Tog man för litet vatten föll kupongerna av när klistret torkat.

1/8-dels kupongerna skulle fogas samman en efter en på det lilla utrymmet och eftersom det tog tid torkade ofta plattan innan man tryckt dit de små kupongbitarna.

Värst var i alla fall att kupongerna, särskilt de små bitarna, blåste bort om någon började skratta. Eftersom kupongerna skulle användas för att kunna köpa nya varor så var det hela så viktigt att vi flickor av bara spänningen knappt kunde hålla oss för skratt. Då fick man gå från bordet – och inte delta mer. Det var en stor nesa.

Sven Håkanson med familj inför hans 40-årsdag.

Kristidskommissionen gjorde sina kontrollraider ut i butikerna utan att anmäla i förväg att man kom. Detta för att förhindra svartabörshandel. Då gällde det att ha merparten av kupongerna uppklitrade i förväg och bara redovisa enstaka kuponger lösa. Annars tog det för lång tid. Samtidigt var det i viss mån räddningen att inte ha allt uppklitrat. Telefonkedjan gick från butik till butik på Hantverkaregatan – dels för att förvarna om besöket, dels för kunna hjälpa varandra om kupongerna inte var det exakta antalet. Då skickades de lösa kupongerna med skickebud från affär till affär. Så vitt jag vet förekom det aldrig något egentligt fiffel, utan det här gällde de enstaka kuponger som kommit bort i klistringen och dessutom fick kunder ibland köpa på "kupong-kredit", dvs lova att lämna kuponger nästa månad när nya ransonen kommit. Vilket inte var tillåtet men ändå förekom.

Kriget kom och kriget tog slut. Ransoneringarna upphörde allteftersom. Men en sak skulle aldrig därefter bli sig likt. Under kriget kallades de flesta män in till krigstjänstgöring. Farfar var för gammal – men far var borta många och långa perioder, liksom flera av de manliga anställda. Mor fick rycka in och ta ansvar för färgaffären. Sköta inköpen, klara personalfrågorna, den dagliga skötseln. Hon hade ju aldrig gjort något sådant tidigare. Visst – hon och farfar arbetade mycket väl tillsammans. Far kom hem dagligen, om han var förlagd till Karlskrona, annars över veckoslut e d och kunde ta beslut som behövde fattas. Men ändå ... utan all utbildning, utan all träning, utan all erfarenhet, klarade hon detta. Och stortrivdes. Efter kriget gick hon aldrig tillbaka till att bara vara hustru. Visserligen hade hon fortfarande fullt och helt ansvar för hushållet, för all planering inkluderande de otroliga antalet matgäster, men hon gjorde ändå mer än fullt dagsverke i butiken. Eller butikerna ... för hon var den som fick användas där hon bäst behövdes: när någon blev sjuk, där det var köer, när en kund behövde litet extra service.

Det påverkade naturligtvis oss i familjen – men det hade affären alltid gjort. Vi barn fick aldrig vistas i butiken under affärstid – då pekade far argt mot dörren och man fick inget säga. I gengäld ordnades det mest fantastiska julkalas uppe vid tapethörnan. Vi fick inte kasta boll på de stora markiserna som drogs ned så snart solen lyste genom de stora skyltfönstren bollarna smutsade ner de dyra markiserna. Detta var ju det stora nöjet så det gjorde vi i alla fall. Det fanns alltid någon anställd ledig som kunde skjuta upp markiserna när bollarna fastnat däruppe i rännan ... Och från det stora chokladskåpet kunde farfar sticka till oss en pralin eller två. Eller rulla en liten strut för russin.

Andra hälften av 1940-talet innebar en rasande utveckling på alla sätt. De flesta människor fick jobb igen – de allra flesta fick höga löneförhöjningar och behovet av varor till hushållen tycktes omöjligt att fylla. Mer och mer behövdes – mer och mer ville man ha.

Industrin hade tidigare varit inställd på att tillverka saker för andra industrier, på hushållsartiklar hade efterfrågan varit liten och de saker som fanns att köpa var varken praktiska eller billiga. Ta t ex det här med blöjor: Dittills hade blöjorna mestadels bestått av bomullstyg, som veks in och täckte babystjärten. Efter användning tvättades de, koktes på spisen och sköljdes för hand. Ofta ett dagligt arbete med tanke dels på det trånga boendet, dels på den lukt blöjorna spred. I sängen las också en gummiduk mellan lakan och madrass för madrasserna gick ju inte att tvätta!

På 1940-talet började en utveckling: det såldes barnsängar som i mitten hade en fördjupning som fylldes med finhackad torv – de såldes i Håkansson's Färg. Det var en klumpig lösning – men dock en utveckling. Som

följdes av cellstoff – en sorts papper i många lager som las i en gummibyx med tättslutande gummiband i benen. Gissa om barnstjärtar fick eksem då! men det var trots allt bekvämare än tygblöjorna. När plasten kom tillverkades en förgångare till blöjnsibbarna – fram och baktill på dessa blöjhållare fanns en ficka i vilken man stack in de avlångt skurna pappersblöjorna. Det läckte bra ut längs sidorna. Blöjhållarna ersattes med blöjnsibbar som knöts i sidorna. Som ersattes med blöjnsibbar som tejpadades, som ersattes med blöjnsibbar med kardborrband. Som småningom blev till de blöjor som finns idag. Hela tiden blev blöjorna dyrare och dyrare – och fick allt fler fasoner och blöjor blev en viktig del i färgaffärens sortiment.

Ibland kom modenyckerna också, som bidrog till lönsamhet. En sådan hette helt enkelt Tindra. Den kom strax efter kriget och var en pappersstjärna som trädde över en kal glödlampa, ungefär som kulörta lyktor till kräftskivan. Stjärnan hade flera hål och flera gula och röda nyanser. Ett par tre år var Tindran ett måste i varje hem. Sedan gick det sämre med försäljningen och då ersattes Tindran av Tindra i halm – ett lika vedervärdigt fullt täckelse för nakna glödlampor! Men juldekorationer har väl alltid utmärkts av utomordentligt fulhet – hur kära de än är!

I speceriaffären märktes de nya tiderna på annat sätt: Mjöl och bitsocker och kakao och så småningom allt började säljas i färdiga förpackningar. Behövde inte längre vägas i butiken. Inget kladd, inget spill, enklare att handskas med i hemmen och naturligtvis dyrare. Varorna hämtades inte längre från nederlagen i stan utan kom på lastbil och lämnades av i källaren innan de flyttades upp i butiksutrymmet.

Också tid ville husmödrarna köpa åt sig. Lutfisk hade de allra flesta hushåll gjort själva tidigare, köpt torr fisk, lutat, lagt i blöt och bytt vatten. Nu ville man i allt större utsträckning köpa färdig lutfisk. Och den som gjorde jobbet, alltid, var min far. Han hyrde lokaler på annat håll, där han hölls med lutfisken. Så länge saluhallen stod kvar var han där, senare hyrde han lokal i bl a Fiskbrobacken. Den torra fisken var sej – billigare – eller spilånga, dyrare och vitare. Lutfisk åts mest till jul och ofta var karen täckta av is när han under tidiga morgnar, innan butiken öppnades kl 08.00, satte på sig sina "lutfiskakläder", gamla avlagda kostymer och byxor samt höga stövlar, gick ner och tappade ur de stora karen, fyllde på med nytt vatten och rörde om. Han blev oftast genomblöt av detta arbete – det var tonvis med fisk det gällde och kom hem blåfrusen från topp till tå. Han tog av sig de fisklukande kläderna utanför dörren och gick rakt in i den varma duschen medan mor flyttade kläderna upp till vinden, där de torkades.

När lutfisken var avvattnad fördes den i stora kärl upp till butiken på Hantverkaregatan och las i tre stora kar i källaren, vilka vattenfylldes. De

Farfar väger upp lutefisk för fotografen. Han var över 80 år gammal när bilden togs men var varje dag några timmar i butiken.

hela fisksidorna hade delats i tre bitar: en huvud-, en stjärt- och en mittbit. Alla kunderna skulle ha mittbiten – men det gick ju bara inte. Ofta hämtades en bit fisk av ungefärlig storlek i källaren och visades upp för kunden, som inte var nöjd. Då fick man gå den branta trappan en gång till och fiska upp en ny bit – tjockare eller smalare, större eller mindre allt efter vad kunden sagt om första biten. Var man riktigt trött hände det att man vände i halva trappan och kom tillbaka med samma fiskbit till kunden som nu godtog biten, ofta med lovord.

På julafton stängde som regel butiken klockan 15.00. När vi barn blivit tillräckligt stora fick vi hjälpa till i butiken under julloven – och på julafton var vi alla mycket trötta. Hur mor orkade med att baka sju sorters småbröd, göra julkorv, lägga in sill, koka sylta och skinka är mig än idag en gåta. Visserligen fanns hemhjälp i hushållet – men mor arbetade som alla andra hela dagarna i butiken och julmaten gjordes när affärerna stängt.

10 år efter satsningen på bostäder i Galgamarken var Karlskrona stad redo för nästa storsatsning, Marieberg. Då hade utvecklingen hunnit göra ytterligare ett språng: istället för att lägga ut småbutiker litet varstans i bostadsområdena ansågs det nu vara bättre att samla alla butikerna på ett

ställe. Så vid Sunna torg, där lokalbussen vände hamnade ett litet antal specialbutiker. Däribland Håkansons andra filial. Det sortimentet anpassades än mera till hushållen, som nu fått det betydligt bättre ekonomiskt. Sortimentet blev barnanpassat – tanken var ju att unga familjer skulle flytta in. Men också bijouterier, parfym, lyxigt schampo och höjden av dåtidens lyx – olje-badkylor i olika dofter att lägga i badvattnet var sånt som unga familjer kunde unna sig vid denna tid.

En nymodighet ute i Marieberg var något som hette apotekslåda. Det ansågs så besvärligt att ta sig till stan med bussen att invånarna borde besparas detta så långt möjligt. Bil hade nästan inga hushåll! Efter särskild ansökan fick affären i Marieberg tillstånd att därute ta emot recept, lämna in dem på apoteket, hämta ut medicinen och därefter lämna ut dem ur apotekslådan till kunderna långt därute på landet Marieberg! Ack ja – världen var större på den tiden!

Under den här tiden växte naturligtvis också Karlskrona Köpmannaförening. 1947, femton år efter det att farfar lämnat ordförandeskapet, var det fars tur att ta vid. Han blev kvar som ordförande ända till 1968.

Föreningens stora frågor den här tiden var stora infarten till Karlskrona. Köpmännen ville naturligtvis att trafiken skulle in till city – inte förläggas utanför stadskärnan. De förbifarande skulle då stanna och handla i butikerna. Den striden förlorade köpmännen.

Kringfarihandel var också en svår fråga: knallarna hade börjat ersättas av frifräsare som kom till stan med ett varulager, hyrde en lokal, sålde till låga priser, och försvann. Till stor skada för de fasta butikerna, som miste omsättning och som inte kunde konkurrera med enbart uppköpta konkurslager och reavaror. Den striden vann föreningen – det blev inte tillåtet att sälja på det sättet. Men kvar från den tiden finns ännu namn som t ex Kapp-Ahl, som började just så.

Ytterligare mycket arbete gick åt för att bygga upp den egna organisationen. Man hade på denna tid egen revisionsbyrå. Sveriges Köpmannaförbund hjälpte också till när det gällde stadsplaneringen – föreningen blev remissinstans – och med butiksinredning. Detta hade blivit en alldeles egen specialitet. I slutet av 1940-talet kom en nyhet från Amerika: självbetjäningsbutiker. Närhelst en livsmedelsbutik skulle öppnas togs senaste vetenskap till hjälp: hur få kunderna att stanna så länge som möjligt i butiken, passera så många diskar som möjligt, impulsköpa.

Julhandeln var en mycket viktig historia. Efter andra världskriget ville folk ha fest. Föreningen tog därför initiativ till att julsmicka Hantverkaregatan, Borgmästaregatan, Ronnebygatan, senare också Landbrogatan. Till att börja med var det granrisgirlander med en stjärna eller en krans mitt på.

Kriget begränsade barns rörelsefrihet mycket. Gatljuset var naturligtvis släckt – så barn fick vara hemma tidigt. Istället ordnades ofta stora barnkalas. Håkansons döttrar hade två stora fördelar vid sina gemensamma kalas: 1 fick kalasen hållas i bakre delen av affären 2 hade det en morbror, som var RIKTIG trollkarl, mr Chico, tillika ordförande i trollkarlarnas intresseorganisation i södra Sverige, den magiska cirkeln Kvadraten. Lillasyster Barbro två från vänster i första raden, storasyster Kajsa-Lena längst bak till höger i rutig klänning. Självsitter jag i andra raden med händerna på den framförvarande pojkens axlar.

Senare blev det mera lampor, mera plast, mera speglar – men de första grangirlanderna var en sensation efter krigets mörkläggning.

Stora juls skyltsöndagen – vilken söndag det blev bestämdes av köpmanföreningen – var också en sådan händelse. Då hade varje handlare använt natten till söndagen för att skylta upp och det var mängder med folk ute och tittade i fönstren. Störst uppmärksamhet fick oftast leksaksbutiken på Ronnebygatan som tidigt införde en levande tomte som visade upp leksaker för horderna av barn utanför fönstret. I speceributikerna polerades apelsiner och äpplen och las i skinande pyramider, gottpåsar packades, presentkorgar las ihop på det mest konstfärdiga sätt.

Håkansons färg- och speceriaffär hade tillgång till stora skyltutrymmen. Affären hade vid det här laget anställt en sk dekoratör, vars uppgift var att dels sköta skyltfönstren och dels uppskyltningen inne i butiken. Till juls skyltningen valdes ofta ett tema för alla fönstren. Jag minns särskilt ett tema

1957 fyllde Karlskrona Köpmannaförening 50 år vilket firades med stor pompa. Köpmannaföreningens damklubb gratulerade med en svensk flagga. Den överlämnades av damklubbens ordförande, mor, till köpmannaföreningens ordförande, far. Jag tycker att det på bilden ser ut som om båda två var rörda av stundens allvar – far i frack och mor i nysydd spetskläanning.

som hette Tomtar och troll, där dekoratören för hand målat stora kulisser, avbildade från John Bauers teckningar i de enormt populära barnböckerna på temat Tomtar och troll.

Grangirlanderna på gatorna kompletterades längre fram med musik – en musikkår gick genom gatorna och spelade i tomtedrakter. Lokets orkester var på den tiden relativt nybildad men blev enormt populär med "Tomtarnas vaktparad".

Ytterligare ett stort arrangemang svarade köpmannaföreningen för i juletid. Det stora barnkalaset på Stadshotellet. Varje år vid jul skänkte textilhandlarna kläder och skohandlarna skor till behövande barn. Specerihandlarna bidrog med matkorgar till fattiga familjer eller fattiga gamla. Alla som fått gåvor av detta slag inbjöds till den stora julfesten som försiggick i stora festsalen. Även andra än de som fått gåvor var med – t ex köpmännens egna familjer. I festsalen var dukat långbord med saft och kakor – kaffe för de äldre. Det fanns fiskdamm och en stor julgran. Min far ledde ofta, som jag minns det, ringdansen runt granen som avslutades med en långdans runt hela hotellet. Uppför trappor, ut i köket, in i stora matsalen, upp på vinden. När barnen påsats på alla ytterkläder för hemfärden fick de gå igenom ett mystiskt landskap, mörkt, upplyst endast av en eller annan lykta där det stod en tomte eller en stor svamp o d. Denna mystiska vandring avslutades vid utgången från hotellet där varje barn möttes av sin medförda vuxenperson samt en gottepåse. Det var upplevelse det, på den tiden, och flera hundra barn – som jag minns det – deltog varje år under andra halvan av 1940-talet och nästan hela 1950-talet.

Festen bekostades med frivilliga penninggåvor från stans köpmän.

Mor hade också gett sig in i föreningslivet. Köpmannaföreningens damklubb hade startat på 1940-talet. Mor var under mycket lång tid ordförande och drivande i den damklubben. Huvudsyftena var att kvinnliga egna företagare skulle kunna träffas, liksom de gifta kvinnor vars män drev butiker – en sorts nätverk skulle det väl kallas i dagens feministiska terminologi. Klubben samlade också ihop pengar för välgörande ändamål. När köpmannaföreningen satsade på barnen satsade damklubben på de gamla – särskilt äldre butiksbiträden eller änkor efter butiksägare fick såväl julklappar som penningbidrag och kaffekalas.

Under den tiden växte antalet butiker och därmed medlemsantalet i föreningen, flest butiker fanns runt 1960 – då var det många små butiker. Sedan vände utvecklingen: de stora varuhusen började dominera, de små butikerna blev färre men större. Och samtidigt började en utveckling där branschorganisationerna fick större betydelse: livsmedelshandlarföreningar, textilhandlareföreningar. Färgaffärerna anslöts till Sveriges Färghandla-

Den här bilden togs den 14 maj 1911 på trappan till rådhuset i Karlskrona. Det var vid den första årskongressen för det ett år gamla Blekinge köpmannaförbund. Farfar står i första raden, trea från vänster.

res Riksförbund. Dessa sammanslutningar stöttades till viss del av grossisterna som också började knyta till sig detaljhandlarna genom prislistor, genom att stå för lån vid nyöppningar och vid ombyggnader och så småningom kom köpmannaföreningarna att i första hand bli näringspolitiska organisationer med ansvar för remissarbete o d.

Bokföringen i butikerna var en oerhört viktig del av arbetet – men sköttes vid sidan om annat arbete.

Speceriffärens bokföring sköttes alltid av farfar. På kvällarna slog han upp sin stora liggare – säkert var den över en meter bred när den öppnades upp och full av olika kolumner. Han tände sin Carmencita eller Havanna 2 och förde för hand in siffra för siffra – dagens kontantförsäljning, dagens kreditförsäljning, dagens betalda fakturor och vad det kunde vara. Han använde länge, länge en stålpenna, som han doppade i ett bläckkar – senare använde han en reservoarpenna, men aldrig en kulpenna, som var en nykonstruktion i slutet på 1940-talet. Han använde heller aldrig de räknemaskiner som kommit fram och användes i färgaffären utan han räknade allt för hand eller i huvudet. Han var en baddare på huvudräkning! I slutet av varje månad förde han samman månadens siffror – men bokslut och annat årligt material typ deklarationer gjordes av en revisionsbyrå.

I färgaffären skötte far till att börja med bokföringen själv, med hjälp av

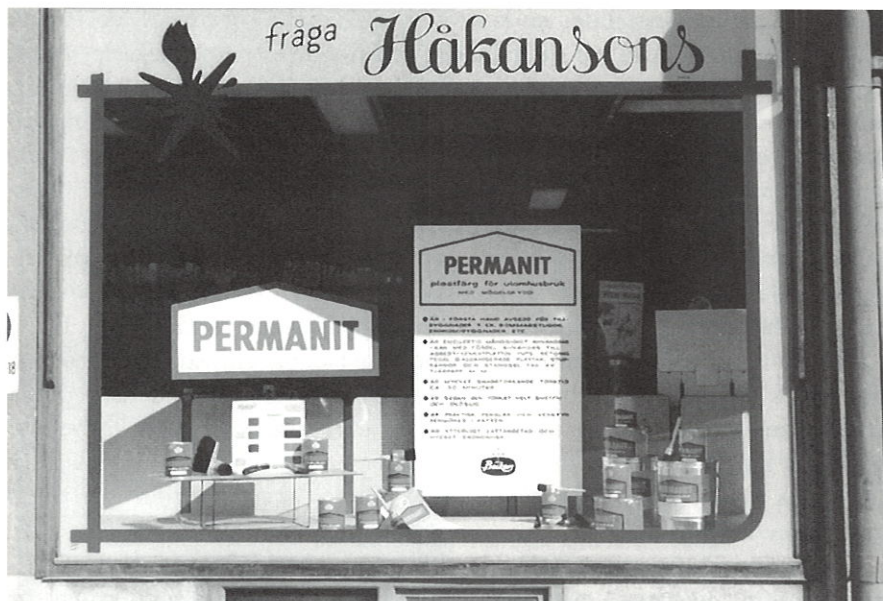
mor. Men senare anställdes en kontorist för sådana göromål. Men en sak släppte far aldrig – det var de månatliga räkningarna som skickades ut till stamkunderna i butiken. Kontoristen skrev visserligen ut dem – men far, längre fram med hjälp av oss döttrar, läste igenom och kollade varje enskild handskrivna beställning och han kollade också via huvudräkning att slutsummorna stämde. Kontoristen förde månadens bokföring – revisionsbyrån gjorde de årliga sammanställningarna och deklARATIONERNA, som på den tiden förmodligen var ganska krångliga. För i december månad när slutskattesedelarna för förgående år kom var det alltid väntan och väntan. Far måste ju ha vetat det preliminära resultat som revisionsbyrån räknat fram. Ändå blev det varje år samma uppståndelse. Det blev alltid restskatt – för det ingick i systemet. Far berättade att en krona som han hade den första januari omsattes 7 gånger under året, varje gång gav den ett bidrag till butikens lönsamhet. Och det, sa far, var betydligt bättre användning av pengarna även om han fick betala ränta på den skatt han betalade in ett antal månader försent.

Farfar dog 22 december 1952. Han hade då varit sjuk efter en hjärnblödning omkring 14 dagar – men far sa alltid med stolthet att bokföringen var klar till och med november månad. De sista åren var inte farfar i speceributiken hela dagarna – men varje dag någon eller några timmar trots att han var en bra bit över 80 år.

Begravningsakten ägde rum i Fredrikskyrkan och på vägen ut till kyrkogården passerade begravningskaravanen butiken på Hantverkaregatan. Det var enda gången jag såg min far gråta men farfar var ju mycket mer än en far. De hade ju varit arbetskamrater och levt under samma tak hela fars liv. Nästan allt han kunde hade han lärt av sin far, nästan alla hans minnen var förknippade med honom. Det dröjde i sju år innan han bestämde sig för att lägga ner speceriaffären och helt satsa på sin egen del av firman: färgaffären.

Det blev en storstilad ombyggnad. Samtlig yta i bottenvåningen på Hantverkaregatan 10 byggdes samman till en enda lokal. Det blev en experimentbutik, en utvecklingsbutik, dit färghandlare från hela landet reste på studiebesök och som beskrevs i stora artiklar i den tidens fackpress. Det märkliga med butiken var två saker.

– de anställda i butiken fick eget ansvar för sin avdelning. Ansvar för inköp, ansvar för sortiment, ansvar för kundkontakter och leverantörskontakter. En sorts ansvarsfördelning som på den tiden var helt unik, en tid som överallt annars präglades av den starke, ensambestämmande CHEFEN. Men i den här butiken fick också unga flickor en chans att vara med och ta ansvar.

I slutet av 1950-talet började gör-det-själv-rörelsen. Industrin tillhandahöll färger, så att var och en själv kunde måla om hemma. Eller krylla sig i håret hemma med hempermanent. Man kunde färga om kläder, lägga in golv – ja allt som förut endast yrkespersoner kunde utföra gick att göra själv. Men det krävde förstås till en början att kunderna kunde fråga de anställda i butiken. Håkansons färgaffär hade länge en slogan: fråga Håkansons – den fanns i annonser och reklamblad, den fanns i skyltfönstren, ja t o m på taket på firmabilen – ett av fars påhitt i reklamens ungdom!

– hela butiken var anpassad till självbetjäningssystemet med några få undantag, där det krävdes särskilda insatser, typ skära av vaxduk, demonstrera dyra parfymer eller blanda till en särskild kulör av en färg. Men i övrigt satsade far på att industrin numera hade ett sortiment, avpassat för enskilda hushållskunder. Då kunde väl kunderna själva få plocka åt sig varorna i butiken! Samtidigt som den ansvarige för avdelningen alltid kunde svara på frågor. Det var en mycket framsynt strategi, skulle det visa sig. Längre fram kom så gott som alla butiker att mer eller mindre gå över till självbetjäning, men detta var den första specialbutiken, tidigare hade endast livsmedelsbutiker i viss omfattning tagit över det amerikanska systemet.

På den här tiden fanns i stan förutom Håkansons Färg och dess båda filialer ytterligare en färg- och kemisk-teknisk affär: Hahns med en liten butik på Borgmästaregatan vid Ristorgsbacken, butik på Ronnebygatan ganska nära Drottninggatan och med huvudaffären på Ronnebygatan nästan nere vid Borgmästaregatan. När den affärsinnehavaren bestämde sig för att gå i

pension köptes företaget upp av Håkansons Färg. Ganska snart las filialen vid Ristorgsbacken ned. När de gamla trähusen i hörnan Ronnebygatan/Borgmästaregatan revs och ersattes med nya stängdes den butiken för gott. Den lilla butiken högst på Ronnebygatan behölls. Den sålde i första hand parfymer, kosmetika – en nog så stor bransch på den tiden – smycken och höll också ett litet kemiskt-tekniskt sortiment: tvålar, tvättmedel o d.

Med så många butiker igång blev det ett pussel att få personalschemat att alltid klaffa. De enmansbetjänade butikerna drabbades ju dels vid sjukdom – då fick någon från huvudbutiken rycka in – dels skulle självklart personalen i de små butikerna ha lunchrast. Ofta var det min mor som fick byta av på luncherna och också rycka in vid sjukdom. Vid det här laget kunde hon butiken utan och innan och hade ett stort inflytande över butiken. Hon var lika glad i sitt yrke som hon varit från början, älskade sina kunder och de många pratstunder som det fanns möjligheter till i små butikerna men mera sällan i huvudbutiken.

Ingnet av barnen blev kvar i Karlskrona. Arbetslöshetens spöke var lika synligt i Karlskrona på 1950-talet som det är idag och det ansågs naturligt att unga sökte jobb och utbildning på annan ort än i Karlskrona.

För fars del blev slutet av 1960-talet svårt därför att han insåg att han inte skulle orka driva butiken så värst många år till. Han måste lämna, sälja sitt och sin fars livsverk. Det var många nätter av grubbel och ängslan – för vad skulle han därefter ta sig till? Han som under hela sitt liv bara tagit semester tre gånger. Sällan stannat ens två dagar i sträck på sommarstället på Verkö. Inte haft något ordentligt intresse vid sidan av rörelsen.

När rörelsen slutligt såldes, 1970, var far 66 år. Han var en mycket ledsen man.

Det tog flera år för honom att förlika sig med tanken att någon annan bestämde i butiken. Men sedan fick han många lyckliga och trevliga år när han kunde använda sina föreningskunskaper, som han samlat tidigare i livet: i scouterna, köpmannaföreningen, i förbundsstyrelsen för Köpman-naförbundet och Färghandlarnas Riksförbund samt som medlem av Handelns Arbetsgivareorganisations förhandlingsdelegation. Efter försäljningen deltog han mycket i Lions arbete i Karlskrona och tiden som ordförande i Konstföreningen gav honom både spännande föreningsuppgifter och intressanta upplevelser.

Varför blev firman så framgångsrik? Det var säkert en lycklig kombination. Farfar som var en mycket försiktig man la en stabil grund – och överförde sina kunskaper till sonen. Sonen å andra sidan var en man med blick för utveckling och framtid och kunde anpassa sig till det. Hustrun som blev också en arbetskamrat.

Men viktigast av allt tror jag var den känsla för rättvisa som präglade både farfar och far och mor. De ville att deras kunder skulle bli rättvist behandlade. Eller är det en synvilla? Att de egenskaper man själv uppskattar hos en älskad person i närmaste kretsen också har betydelse inom helt andra delar av livet?

Märta Håkanson dog 1988, Sven Håkanson 1989. Affären har fortfarande namnet Håkansons Färg men drivs nu i annan ägo.

Källor:

Karlskrona stads historia, 1930

Almanack för alla, årgångarna runt sekelskiftet

Statistisk årsbok, flera årgångar

Karlskrona Köpmannaförening 50 år, 1957

Svensk Färgteknisk tidskrift 1959

Yvonne Hirdman: Vi bygger landet, 1979

Åsa Håkanson – nu pensionär. Hon har under yrkeslivet varit journalist och författare. Under 1960-talet arbetade hon som informationschef på Sveriges Köpmannaförbund.

Med detta dubbelnummer där jag har glädjen presentera Åsa Håkansons berättelse om sin far o farfars välkända affärsrörelse inledes en ny epok i föreningens historia. Efter mer än 20 år på Borgmästaregatan 1, har vi nödgats flytta, men det är inte svårt att finna oss! Den nya föreningslokalen vi vill välkomna Er till, ligger rakt över gatan, med adress Borgmästaregatan 6. En annan nyhet är, att Göran Kockum, nu anställdt som ombudsman för föreningen, och vi ber, att man i alla ärenden, i första hand nu kontaktar honom.

Eder Sten A. Petersson – redaktör

Föreningen Gamla Carlsrona

Postgiro 64 48 62-5

Organisationsnummer 835000-3482

Kaulskroniten, medlemsblad för Föreningen Gamla Carlsrona, Nr 2, 1997
12:e årgången. Upplaga 4.500 ex.

Föreningen Gamla Carlsrona, Borgmästaregatan 6, 371 31 Karlskrona

Tfn: 0455-101 91 Telefonsvarare: 101 90

Redaktör:

Sten A. Petersson, Tobias väg, 370 22 Drottningsskär, tfn: 0455-33 94 27

För uppgifter i medlemsbladet ansvarar resp. författare.

KARL HÅKANSSON
LAGMANEGATAN 24

B FÖR-BREV

371 38 KARLSKRONA